

Bible a morálka

Bible a morálka : biblické kořeny křesťanského jednání / Papežská biblická komise ; [2 italského originálu ... se zvláštním zřetelem k souběžně vydanému anglickému překladu ... přeložili Jaroslav Brož a Josef Hřebík]. - Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. - 207 s.

Předmluva k dokumentu

Dychtění po štěstí, touha dosáhnout plně spokojeného života, je navždy hluboce zakořeněno v lidském srdci. Uskutečnění této touhy závisí z velké části na našem chování, které se shoduje s chováním druhých lidí, ale někdy se s ním dostává do konfliktu. Jak je možno dospět k účinnému rozhodnutí ohledně správného chování, které přivede jednotlivce, společenství a celé národy k úspěšnému životu nebo, jinými slovy, ke štěstí?

Písmo svaté je pro křesťany nejen pramenem Zjevení, na kterém zakládají svou víru, ale také nepostradatelným východiskem pro morálku. Křesťané jsou přesvědčeni, že v Bibli mohou nalézt pokyny a normy správného chování k dosažení plného života.

Toto přesvědčení naráží na různé námitky. **První nesnázi** je instinktivní a v dnešní době zvláště silné odmítání norem, závazků a příkázání v nitru člověka. Stejně naléhavá je v současné společnosti touha po dosažení plného štěstí spolu s neomezenou svobodou čili volností jednat podle svých rozmarů, bez omezování se jakýmkoli normami. Pro některé lidi je taková bezmezná volnost pro dosažení pravého štěstí přímo podstatná. Podle této mentality sama lidská důstojnost vyžaduje, aby nebyla podřízena žádné z vnějšku uložené normě: každý člověk se má svobodně a autonomně rozhodnout pro to, co považuje za správné a přijatelné. v důsledku toho ovšem soubor norem obsažený v Písmu, jeho rozvíjení v Tradici a církevní magisterium, které tyto normy interpretuje a aktualizuje, připadají na cestě za štěstím jako překážky, od nichž je třeba se osvobodit.

Druhá nesnázi souvisí přímo s Písmem svatým: biblické spisy byly redigovány před nejméně devatenácti sty roky a náležejí tedy k dávným dobám, ve kterých byly životní podmínky značně odlišné od našich. Mnoho současných situací a problémů biblické spisy vůbec neznají, a tak se má za to, že nám nemohou dát na tyto problémy patřičné odpovědi. Proto i když je základní hodnota Bible jako inspirovaného textu uznávána, v některých lidech přetrvává silně skeptický postoj a názor, že Bible k řešení mnoha současných problémů nemůže nijak posloužit. Lidstvo je dnes každodenně konfrontováno s ožehavými morálními problémy, před které ho ustavičně stavějí vědní obory a globalizace, takže i přesvědčení věřící mají dojem, že mnohé naše někdejší jistoty už neplatí. Pomysleme jen na témata, jako je násilí, terorismus, válka, imigrace, rozdělení bohatství, šetření přírodních zdrojů, život, práce, sexualita, genetický výzkum, rodina a společenský život. Tváří v tvář této komplexní problematice jsme v pokušení, že budeme Písmo svaté úplné nebo částečně podceňovat. Také v tomto případě, i když z různých důvodů, se posvátný text dává stranou a řešení velkých a naléhavých současných problémů se hledá jinde.

Papežská biblická komise už v roce 2002 pod vedením tehdejšího předsedy, kardinála Josepha Ratzingera, začala zkoumat problém vztahu Bible a morálky a položila si tuto otázku: Jaká je hodnota a význam inspirovaného textu pro morálku v naší době, ve které nelze výše uvedené nesnáze přehlížet?

V Bibli najdeme mnoho norem, přikázání, zákonů, sbírek kodexů atd. Při pozorné četbě nám však neunikne, že tyto **normy nestojí nikdy odděleně, samy o sobě, ale patří vždy do určitého kontextu**. Můžeme konstatovat, že v biblické antropologii je prvním a **základním činitelem jednání Boží, které předchází jednání člověka: Boží milostivé dary, jeho pozvání ke společenství. Normativní celek je důsledek, který ukazuje, jak má člověk tento Boží dar správným způsobem přijmout a z něho žít**. Základem tohoto biblického pojetí je pohled na lidskou osobu jako stvořenou Bohem; ona nikdy není izolovaným, autonomním bytím, odpoutaným ode všeho a ode všech, nýbrž nachází se v radikálním a bytostném vztahu k Bohu a k bratrskému společenství. Bůh stvořil lidstvo ke svému obrazu; sama existence člověka je první a základní dar, který od Boha dostal. Pojednání o biblických normách v biblické perspektivě nemůže tyto normy chápat jako izolované nebo nějakým způsobem omezené, ale musí je vždy začlenit do kontextu celistvého biblického pohledu na lidskou existenci.

První část dokumentu si tedy klade za cíl představit tuto charakteristiku biblického pojetí, které vzájemně propojuje antropologii a teologii. v kanonickém pořadí biblických knih vystupuje lidská osoba nejprve jako tvor, kterému Bůh daroval život jako takový; potom se člověk objevuje jako člen vyvoleného národa, s nímž Bůh uzavřel zvláštní smlouvu, a nakonec jako bratr a sestra Ježíše, vtěleného Božího Syna.

Druhá část dokumentu podtrhuje skutečnost, že v Písmu svatém nelze nalézt přímá řešení mnohých současných problémů. **Bible sice nenabízí předem daná řešení, zato však předkládá kritéria, jejichž aplikování bezesporu pomáhá nacházet platná řešení pro lidské jednání**. Na prvním místě jsou uvedena dvě základní kritéria: soulad s biblickým pojetím člověka a soulad s Ježíšovým příkladem. Na ně pak navazují další kritéria specifická. v Písmu svatém jako celku vyniká alespoň šest výrazných myšlenkových linií, které mohou být vodítkem pro solidní morální postoje na biblickém základě:

- 1) otevřenost pro různé kultury, tedy určitý etický univerzalizmus (kritérium konvergence);
- 2) pevný postoj vůči neslučitelným hodnotám (kritérium kontrastu);
- 3) proces zjemňování morálního svědomí, který lze sledovat v rámci každého z obou Zákonů (kritérium pokroku);
- 4) korigování tendence odsouvat morální rozhodnutí pouze do subjektivní, individuální sféry (kritérium komunitního rozměru);
- 5) otevřenost vůči absolutní budoucnosti světa a dějin, která nám umožňuje jasně určit účel a motivace lidského jednání (kritérium finality);
- 6) pečlivé rozlišení - případ od případu - relativní nebo absolutní hodnoty morálních zásad a předpisů v Bibli (kritérium rozlišování).

Všechna tato kritéria, jejichž **výčet** není úplný, ale **jen reprezentativní**, jsou hluboce zakořeněna v Bibli; jejich aplikace může být pro věřícího člověka jisté pomocí. **Ukazují, jaké opěrné body nám dnes biblické zjevení nabízí, aby nám pomohlo v citlivém procesu správného morálního rozlišování**.

Rád bych členům Papežské biblické komise vyjádřil díky za jejich trpělivou a náročnou práci. Doufám, že tento text přispěje ke stále hlubšímu objeovávání úžasných hodnot ryziho křesťanského života a k přijímání Bible jako nevyčerpatelné a stále aktuální pokladnice pro určování správného chování, na němž závisí dosažení úplného štěstí jednotlivců i celého lidského společenství.

11. května 2008 o slavnosti Soslání Ducha Svatého

William kardinál Levada, předseda Papežské biblické komise

Co z toho vyplývá pro mravní výchovu?

Porozumění člověka Božímu Zjevení je závislé na jeho danostech (psychologický vývoj, spirituální vývoj, vliv prostředí, předchozí výchova a vzdělávání, motivace...). Na základě stupně poznání, motivace a zralosti víry je schopen porozumět a přijmout skutečnosti, které odpovídají výše popsaným kritériím.

Nejprve je třeba pomoci člověku poznat Boží zjevení:

- kým je a k čemu byl stvořen (kritérium souladu s biblickým pojetím člověka)
- poznání obrazu, ke kterému byl stvořen a který plně vidíme na osobě Ježíše Krista (kritérium souladu s Ježíšovým příkladem)

Dále je třeba rozvíjet:

- výchovu k hodnotám: komunikace s Bohem; společné dobro ve vztahu ke světu; láska ve vztahu k sobě a k druhým lidem, smysl pro společenství atd. (kritérium kontrastu)
- prohlubování této výchovy v závislosti na dospívání člověka (kritérium pokroku)
- rozvíjení smyslu pro komunitu, zodpovědnost, angažovanost (kritérium komunitního rozměru)
- otevřenost pro budoucnost světa (kritérium finality)
- otevřenost pro různé kultury (kritérium konvergence)
- kritérium rozlišování

Motivace pro mravní výchovu:

Člověk touží po štěstí, poslední odpověď na hledání štěstí a smyslu mu může dát jen Bůh (čl. 1).

Cíle dokumentu (čl. 3):

a) Především chce zasadit křesťanskou morálku do širšího horizontu antropologie a biblických teologií. Tak od začátku jasněji vynikne její specifický ráz a originalita ve srovnání jak s etikami a morálkami přirozenými, založenými na lidské zkušenosti a rozumu, tak i s etickými systémy jiných náboženství.

b) Druhý cíl je v jistém smyslu více praktický. Není snadné užívat Bibli patřičně k osvětlování morálních otázek nebo k podávání pozitivních odpovědí na ožehavé morální problémy či situace. Bible sama však čtenáři poskytuje některá metodologická kritéria, která mohou tuto cestu usnadnit.

Co je zjevená morálka (čl. 4):

Morálka není (čl. 4):

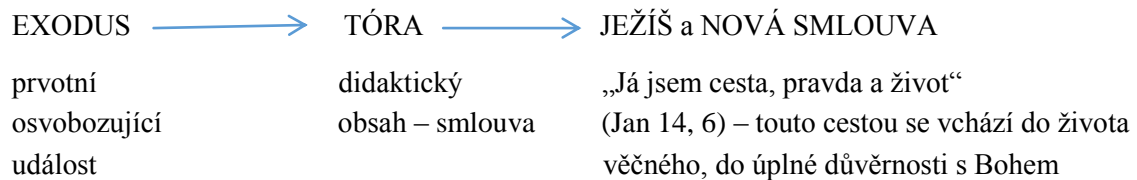
- kodex individuálního nebo kolektivního jednání, na soubor ctností, které je třeba praktikovat,
- imperativy přirozeného zákona pokládaného za univerzální

Základní myšlenky (čl. 4):

- morálka je až na druhém místě, první je zakladatelská Boží iniciativa – dar, a to:
 - předem daný dar života, rozumu a svobodné vůle (stvoření)
 - nezasloužená, nabídka privilegovaného důvěrného vztahu člověka k Bohu (smlouva)
- morálka není na prvním místě odpovědí člověka, ale zjevením Božího záměru a Božího daru (důsledek zkušenosti, kterou v člověku působí Bůh)

- Zákon není v první řadě právníkou skutečností, ale předloženou cestou, které je třeba se držet (srov. DV 2: Bůh nezjevuje kodex, nýbrž sebe sama ve svém tajemství a v tajemství své vůle; to se uskutečňuje činy a slovy, které spolu vzájemně souvisejí, proto všechny Boží skutky mají morální rozměr a vyzývají lidi, aby uzpůsobili své myšlení a jednání podle Božího vzoru:
 - „Bud’te svatí, neboť já, Hospodin, váš Bůh, jsem svatý“ (Lv 19, 2)
 - „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5, 48)

čl. 5: Jednota dvou Zákonů - CESTA:

První část: Zjevená morálka: Boží dar a lidská odpověď

Bůh spojil své dary s úkoly. Součástí Božího daru je odpuštění lidem, kteří padli. Pozemské jednání se odehrává v inspirujícím horizontu věčného života, ve kterém, Boží dary docházejí naplnění. (čl. 7)

Dar stvoření (čl. 8-13)

- Zdroje: Gn 1, Gn 2 a žalmy, zejména č. 8, 19, 139, 145, 148 (vazba mezi Boží činností ve stvoření a v dějinách spásy)
- Základní danosti lidské existence:
 - základní skutečnost: člověk je Boží tvor a všechno dostal od Boha
 - vztah člověka k Bohu, který se vyjadřuje lidským jednáním, tvoří trvalý a nezastupitelný základ osobnosti člověka
 - nic na světě nepochází samo od sebe ani nevzniklo náhodou, ale je podstatně určeno Boží vůlí a jeho tvůrčí mocí
 - Bůh není součástí světa, je transcendentní
 - Svět a člověk radikálně na Bohu závisejí; člověk nemůže bez Boha a uznání této závislosti dospět k pravému a skutečnému pochopení světa a sebe sama
 - počáteční dar lidského života je podstatný a trvalý, nikdy nemůže být zrušen, ale dalšími Božími zásahy a dary je zdokonalován
 - člověk nemůže s darem života zacházet ani ho užívat svévolně, ale je povinen objevovat a respektovat charakteristické rysy a struktury, které Stvořitel svému stvoření vtiskl.
- Morální důsledky Božího daru – podle Gn 1 a 2:
 - Poznávání a rozlišování jsou součástí Božího daru; člověk je povinen zkoumat Boží plán a snažit se rozlišovat Boží vůli;

- Člověk je povolán k morálnímu rozlišování, volbě a rozhodnutí na základě svobody, která je mu dána (Gn 3,22: „Hle, teď je člověk jako jeden z nás, zná dobro i zlo.“, to zahrnuje i poznání budoucnosti a osudu a vládu nad časem vyhrazenou Bohu;
 - Vůdčí postavení člověka ve stvoření s sebou nese odpovědnost, úkol řídit a spravovat svět, tvůrčím způsobem jej utvářet. To souvisí s rozvojem tvorstva.
 - Výkon odpovědnosti má být po vzoru samého Boha – moudře a vlídně, s úctou ke stvoření a s odpovědností za zemi;
 - Důstojnost lidské osoby zavazuje k tomu, aby člověk žil v postoji vděčnosti vůči stvořiteli; prožíval společnou odpovědnost a respekt mezi lidmi;
 - Posvátný charakter lidského života vyžaduje úctu a ochranu, zapovídá se prolévání lidské krve;
- Morální důsledky Božího daru – podle žalmů:
 - Uznání Boha jako Stvořitele vede člověka ke chvále a klanění, budí to úctu ke světu; lidé mohou vyjádřit chválu i za ostatní tvory. Skrze bohoslužbu vzdává celé tvorstvo chválu Bohu Stvořiteli (Žl 148). Žalmy vedou ke zdravému a kladnému hodnocení současného světa, který je v základu dobrý. Kosmický rozměr víry ve stvoření vyžaduje, aby se pozornost lidí zaměřila nejen na věčnou spásu, ale také na přírodu a dějiny, svět lidí a vše ostatní, co k němu patří.
 - Žalmy se zabývají nevyhnutelnými tématy lidské existence, které ohrožují život a štěstí člověka; povzbuzují k důvěře ve Stvořitele.
 - Ježíš a stvoření:
 - NZ přijímá sz stvořitelem teologii v plně šíří a dává jí christologický rozměr:
 - ¹Na počátku bylo Slovo a to Slovo bylo u Boha a to Slovo byl Bůh. ²To bylo na počátku u Boha. ³**Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co jest.** ⁴V něm byl život a ten život byl světlem lidí. ⁵To světlo svítí v temnotě a temnota ho nepohltila. ⁶Byl člověk poslaný od Boha, jmenoval se Jan. ⁷Přišel jako svědek, aby svědčil o tom světle, aby všichni uvěřili skrze něho. ⁸On sám nebyl tím světlem, měl jen svědčit o tom světle. ⁹Bylo světlo pravé, které osvětluje každého člověka; to přicházelo na svět. ¹⁰Na světě bylo a svět povstal skrze ně, ale svět ho nepoznal. ¹¹Do vlastního přišel, ale vlastní ho nepřijali. ¹²Všem, kdo ho přijali, dal moc stát se Božími dětmi, těm, kdo věří v jeho jméno, ¹³kdo se zrodili ne z krve, ani z vůle těla, ani z vůle muže, ale z Boha. ¹⁴A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Viděli jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn, plný milosti a pravdy. ¹⁵Jan o něm vydával svědectví a volal: »To je ten, o kterém jsem řekl: 'Ten, který přijde po mně, má větší důstojnost, neboť byl dříve než já.'<« ¹⁶Všichni jsme dostali z jeho plnosti, a to milost za milostí. ¹⁷Neboť Zákon byl dán skrze Mojžíše, milost a pravda přišly skrze Ježíše Krista. ¹⁸Boha nikdo nikdy neviděl. Jednorozený Bůh, který spočívá v náručí Otcově, ten (o něm) podal zprávu. Jan 1, 1-18
 - ¹⁵On je obraz Boha neviditelného, **prvorozený všeho stvoření**, ¹⁶neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi – svět viditelný i neviditelný; jak nebeské trůny, tak i panstva, vlády a mocnosti – a všechno je stvořeno skrze něho a pro něho. ¹⁷On předchází všechno, všechno v něm spočívá, ¹⁸on jest hlavou těla – totiž církve. On je počátek, prvorozený z mrtvých – takže je to on, jenž má prvenství ve všem. ¹⁹Plnost sama se rozhodla v něm přebývat, ²⁰aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích – protože smíření přinesla jeho oběť na kříži. Kol 1, 15-20
 - Ježíš odstraňuje staré předpisy o čistém a nečistém (všechny stvořené věci jsou dobré):
 - ¹⁸Řekl jim: »I vy jste tak nechápaví? Nerozumíte, že člověka nemůže poskvřnit nic, co do něho vchází zvenčí? ¹⁹Vždyť to mu přece nevchází do srdce, ale do žaludku a odchází do stoky.« Tím (Ježíš) prohlásil za **čisté všechny pokrmy**. Mk 7, 18-19
 - Víam a jsem přesvědčen v Pánu Ježíši, že nic není nečisté samo v sobě, ale tomu, kdo něco pokládá za nečisté, je to nečisté. Řím 14,14

- Sv. Pavel nachází antropologické charakteristiky, které mají morální aspekty: **rozumovost** („zákon vepsaný v srdcích“, „zákon rozumu“: Řím 2,15; 7,23), **svoboda** (1 Kor 3,17; Gal 5,1.13), **svatost** (Řím 6,22; Ef 4,24)
 - Tím ukazují, že to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich **myšlenky** je jednou obviňují, jednou hájí. (Řím 2,15)
 - Ve své nejvnitřnější bytosti s radostí souhlasím se zákonem Božím; 23když však mám jednat, pozoruji, že jiný zákon vede boj proti zákonu, kterému se podřizuje má mysl, a činí mě zajatcem zákona hříchu, kterému se podřizují mé údy. (Řím 7, 22-23)
 - Kdo ničí chrám Boží, toho zničí Bůh; neboť Boží chrám je svatý, a ten chrám jste vy. 1 Kor 3,17
 - Tu **svobodu** nám vydobyl Kristus. Stůjte proto pevně a nedejte si na sebe znovu vložit otrocké jho. Vy jste byli povoláni ke svobodě, bratří. Jen nemějte svobodu za příležitost k prosazování sebe, ale služte v lásce jedni druhým. (Gal 5, 1.13)
 - Avšak nyní, když jste byli osvobozeni od hříchu a stali se služebníky Božími, máte z toho užitek, totiž posvěcení, a čeká vás život věčný. Řím 6, 22
 - Odložte dřívější způsob života, staré lidství, které hyne klamnými vášněmi, ²³obnovte se duchovním smýšlením, ²⁴oblečte nové lidství, stvořené k Božimu obrazu ve spravedlnosti a svatosti pravdy. Ef 4, 22-24

Dar smlouvy

Smlouva je základním vztahem mezi Bohem a jeho lidem (čl. 17). Smlouva na Sinaji je zakládající událostí – nový začátek (Ex 19, 1)

Přehled smluv: viz tabulka

Smlouva mezi Bohem a živými tvory v Bibli je **originální**, jiným náboženstvím neznámá. (čl. 17)

Progresivní chápání smlouvy

- týká se jen lidí
- začíná vyvoláním
- Bůh zjevuje cestu lidského jednání
- jméno Boží „jsem který jsem“ vyjadřuje dynamickou a činnou přítomnost (čl. 16)

Co Bůh koná?

1. Doprovází: Bůh ukazuje cestu pouští tak, že jeho přítomnost je tu symbolizována, podle tradic, doprovázejícím andělem nebo oblakem, který evokuje neproniknutelné tajemství (Ex 14,19-20 a jinde).
2. Osvobozuje od jha útisku a smrti.
3. Obdarovává dvojím darem: na jedné straně dává sebe sama jako Bůh vznikajícího národa; na druhé straně dává tomuto národu „cestu“ (derek), to jest prostředek, kterým může vstoupit do vztahu s Bohem a zůstat v něm, tedy odpovědět mu svou oddaností.
4. Shromažďuje vznikající národ kolem společného plánu, plánu „společného života“ (vytvářet qahal, čemuž v řečtině odpovídá slovo ekklesia).

Vlastnosti smlouvy

- **vazalská:** panovník na sebe bere závazek vůči svému vazalovi a ukládá mu závazek vůči sobě. V procesu uzavírání smlouvy je jediný, kdo se vyslovuje; vazal v tomto stadiu mlčí. Bůh – zavazuje sebe sama milostí, kterou projevuje svému lidu (nepodmíněný dar sebe

sama) a zároveň dává lidu eticko-kultický prostředek, cestu, která člověku umožňuje, aby vstoupil do smluvního stavu a setrval v něm (tj. Zákon).

- **formule:** obdoba „Já budu tvým Bohem a ty budeš mým lidem“; u Davida alternativa: „Já mu budu otcem a on mi bude synem“ (viz tabulka)
- **smlouva dává člověku morální svobodu:**
 - při uzavírání smlouvy není nutný souhlas člověka, tento souhlas ji nezakládá
 - lidská svoboda se uplatní později jako důsledek smlouvy (čl. 19); morálka je zjevená, je odvozená od zkušenostního poznání Boha a má charakter odpovědi
- **na smlouvu vždy navazuje rituál**

Různá vyjádření smlouvy (kanonický přístup) – viz tabulka.

Mravní důsledky smlouvy:

- 1) Smlouva s Noemem a s „veškerým tělem“ (čl. 22)
- 2) Smlouva s Abrahámem (Izákem a Jakubem) (čl. 23)
- 3) Smlouva s Mojžíšem a izraelským národem – Desatero - viz samostatná tabulka (čl. 24-32)
- 4) Legislativní kodexy: Kodex smlouvy (ex 21,1-23,33), Zákon svatosti (Lv 17,1-26,46) a Deuteronomický kodex (Dt 4, 44-26,19) ukazují spolu s Desaterem konkrétní podobu „cesty života“ tam zjevené a nabídnuté. Zvláště významnými morálními tématy těchto kodexů jsou:
 - a. chudí a sociální spravedlnost (čl. 33)
 - b. cizinec (čl. 34)
 - c. kult a etika (čl. 35)
- 5) Morální učení proroků: téma spravedlnosti v kontextu s Božím řízením izraelských dějin (čl. 36)
- 6) Smlouva s Davidem (čl. 37)
- 7) „Nová smlouva“ podle Jeremiáše (čl. 38)
- 8) Morální učení mudrců: kniha Kazatel a Sirachovcova aj. (čl. 39, 40)

ad 1) Důsledky smlouvy s Noemem pro morálku (čl. :

1. Z hlediska ekologického: lidská zkaženost a násilí mají vážný dopad na obydlená místa i na životní prostředí (6,13). Hrozí nebezpečí, že zvrátí Boží stvořitelské dílo v chaos (srov. Oz 4,2-3).

2. Z hlediska antropologického: i v tomto zkaženém světě si člověk uchovává svou důstojnost „Božího obrazu“ nedotčenou (9,6; srov. 1,26-27). Zlu je třeba postavit hráz, aby člověk, zakoušející Boží spásu, mohl naplňovat své poslání, které spočívá v plození (9,1.7).

3. Z hlediska hospodaření se zdroji: člověku je dána určitá moc nad životem zvířat (srov. 9,3 a 1,29). Musí ale respektovat každý život jako něco tajemného (9,4). Rozšíření smlouvy na všechny živé tvory a na celou zemi podtrhuje postavení člověka jako průvodce všeho stvořeného. V tomto kontextu si zaslouží pozornost nově formulovaná výzva adresovaná Noemovi, druhému Adamovi. Místo slov: „Plodte a množte se, naplňte zemi a podmaňte si ji! Vládněte...“ (1,28) tu nacházíme pouze: „Plodte a množte se, rozšiřte se po zemi a naplňte ji“ (9,7). Navíc živočichové jsou „dáni do rukou“ člověka, aby mu sloužili za potravu (9,3). Zdá se, že konkrétní zkušenost zla, „násilí“ vrhla stín na ideální poslání, které bylo člověku svěřeno na začátku při stvoření: úloha spravovat a řídit byla vzhledem k životnímu prostředí poněkud relativizována. Výslovný odkaz na Gn 1,26-27 v Gn 9,1-2 však ukazuje, že morální horizont z Gn 1 se neruší; zůstává nadále základním východiskem.

ad 2) Důsledky smlouvy s Abrahámem pro morálku:

1. Teologická vazba mezi smlouvou a všeobecnou odpovědností, jak je stanovena v cyklu o Abrahámovi, umožňuje upřesnit zvláštní povolání Božího lidu: specifickou smlouvou je vyčleněn a v důsledku toho přijímá jako dědictví zvláštní odpovědnost vzhledem k ostatním národům, pro něž se stává prostředníkem Božího požehnání. Tento teologický přístup se jeví jako dostatečně nosný, aby vyjádřil jak zvláštní rozměr biblické morálky, tak i její univerzální platnost.

2. Oba cykly, o Abrahámovi i o Jakubovi, vytrvale zdůrazňují dějinný rozměr mravního života. Abrahám i Jakub jdou cestou obrácení, kterou se vyprávění snaží přesně popsat. Bohem nabídnutá smlouva naráží na lidský odpor. Biblické vyprávění zde ukazuje časný rozměr, do kterého jsou věrnost smlouvě a poslušnost Bohu zapracovány.

ad 3) Důsledky smlouvy s Mojžíšem a izraelským národem – Desatero - viz samostatná tabulka

ad 6) **Důsledky smlouvy s Davidem pro morálku** král je začleněn do smlouvy, musí se řídit zákony, které Bůh stanovil. V případě selhání Davidových následníků je Bůh potrestá, ale cílem není trest sám, nýbrž náprava. Jeho otcovský postoj k Davidovu potomstvu nikdy nepomine a Davidovo království bude trvat navěky.

ad 7) **Důsledky nové smlouvy pro morálku** (čl. 38): Odpuštěním nepravostí a darem Ducha Svatého dává Bůh svému lidu schopnost žít podle Tóry, která mu má být vlastní jako jeho přirozenost. To se pro křesťany stalo skutečností v Ježíšově spásitelské smrti na odpuštění hříchů (Mt 26,28).